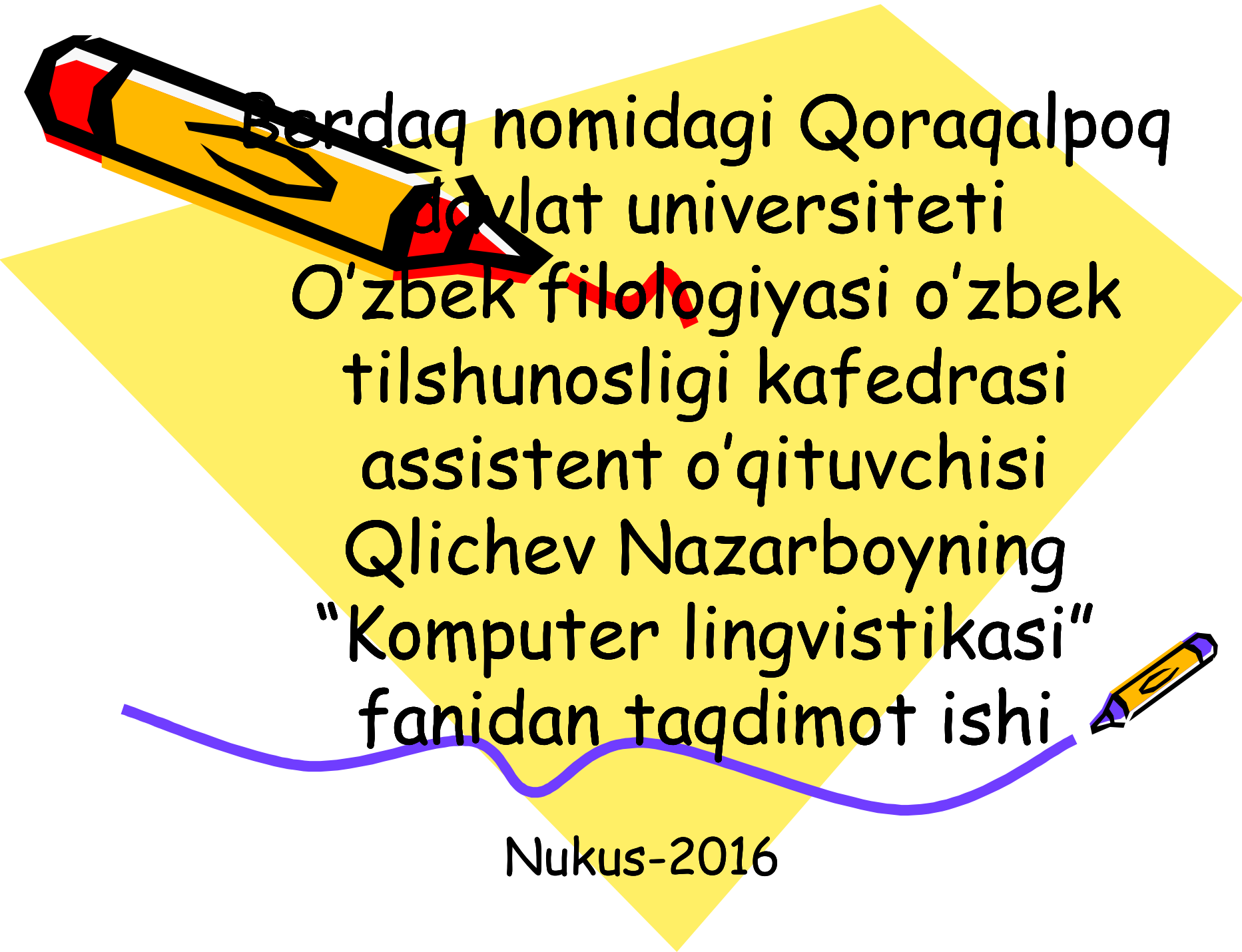
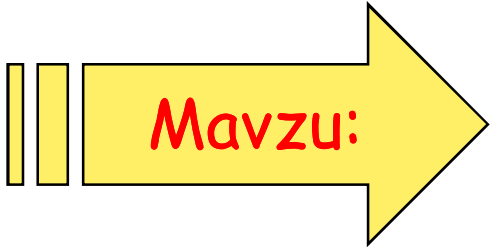

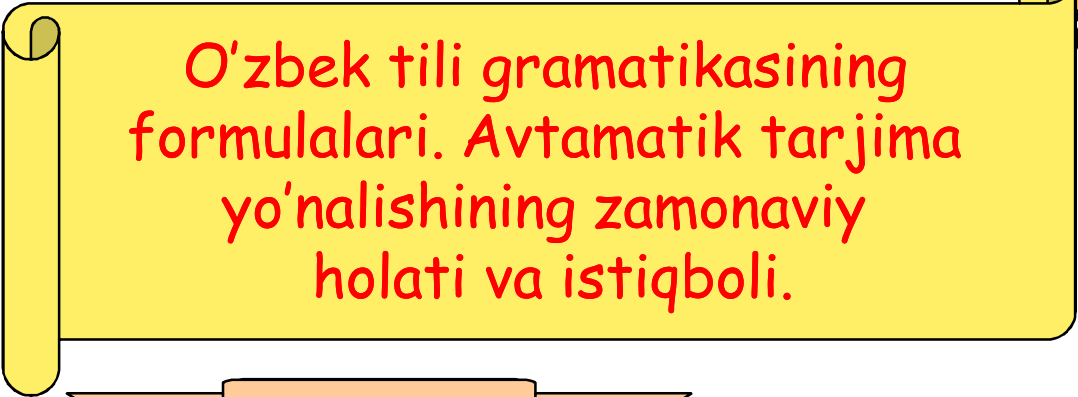
Berdaq nomidagi Qoraqalpoq
davlat universiteti

O'zbek filologiyasi o'zbek
tilshunosligi kafedrası
assistent o'qituvchisi
Qlichev Nazarboyning
"Komputer lingvistikasi"
fanidan taqdimot ishi

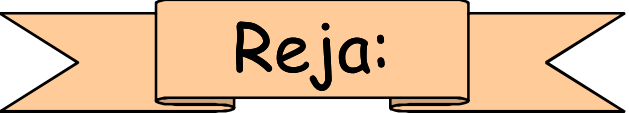
Nukus-2016

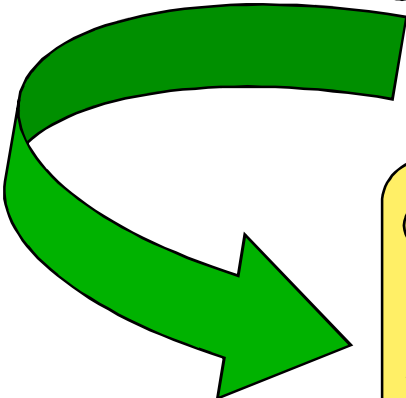
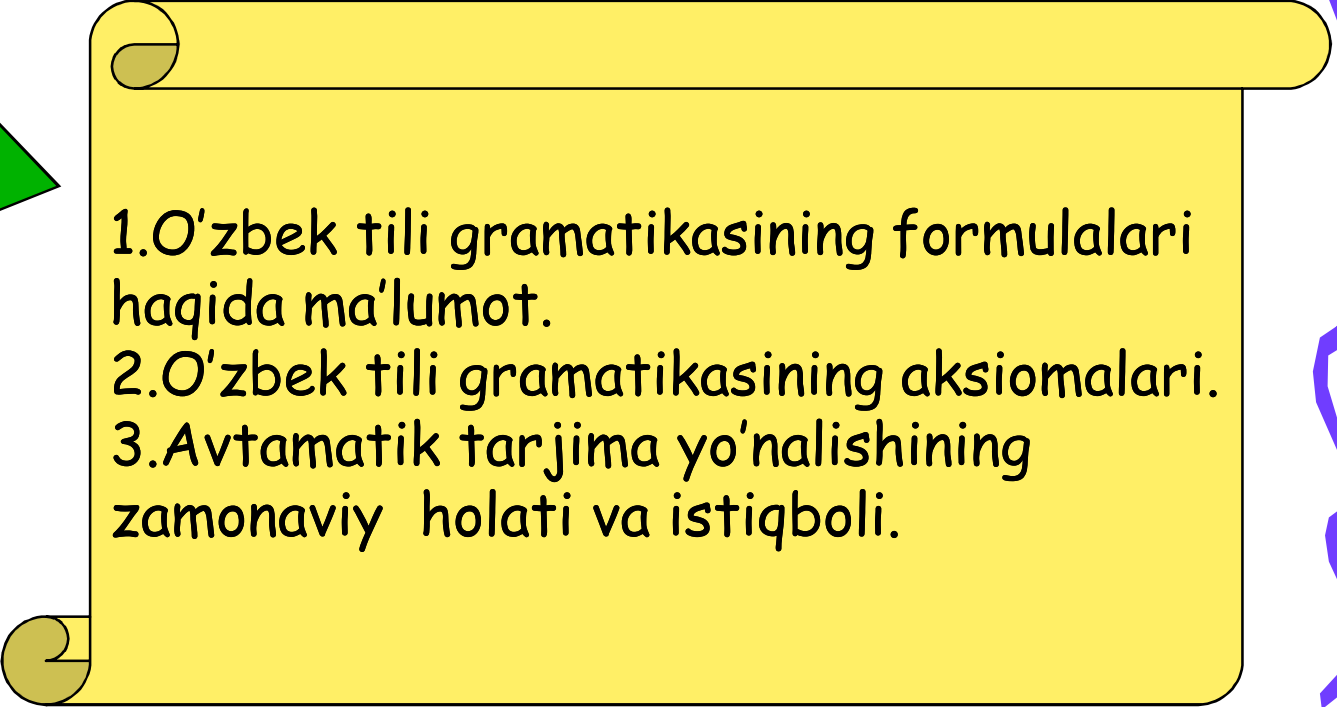
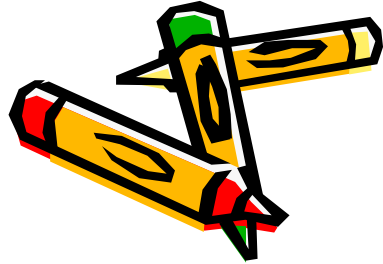
Mavzu:

O'zbek tili gramatikasining
formulalari. Avtamatik tarjima
yo'nalishining zamonaviy
holati va istiqboli.

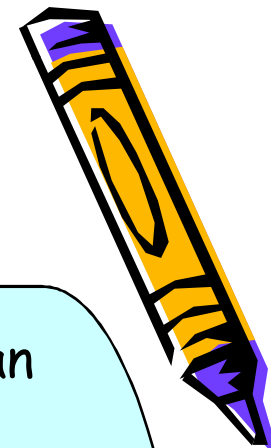
Reja:

-
-
- 1.O'zbek tili gramatikasining formulalari haqida ma'lumot.
 - 2.O'zbek tili gramatikasining aksiomalari.
 - 3.Avtamatik tarjima yo'nalishining zamonaviy holati va istiqboli.
-
-

Tilshunonoslik
Fani EHMLar
yordamida tarjima
jarayonini
takomillashtirish
bilan:

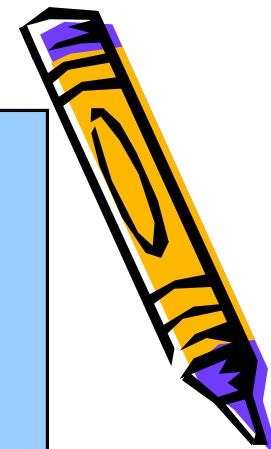
XX asrning 30-yillaridan
boshlab shugullana
boshladi.

Keyingi yillarda avtomatik
EHMLarning yaratilish
munosabati bilan ilmiy va
badiiy
tarjima jarayonini
mexanizatsiyalash
imkoniyatlari yanada
kengaydi.

• Mashina yordamida biror matnni bir tildan ikkinchi bir tilga tarjima qilish uchun maxsus tanlangan so'zlar bilan birga matnni mexanik ravishda tarjima qilish imkoniyatini beruvchi qoidalar tizimini yaratish. Bu qoidalarni va so'zlarni va so'zlarni mashina tilida yozish ya'ni o'sha qoidalarni reallashtiruvchi dastur ishlab chiqish.

Tarjima qilish qoidalari faqat ikki
til uchun zarur
bo'lib bir umumiy yo'nalishdagi
rasmiy va ilmiy matnlarni
ba'zan badiiy matnlarni
ham tarjima
jarayonida EHMda amalga
oshirish uchun
quyidagi lingvistik ta'limot
ishlarini amalga oshirish kerak:

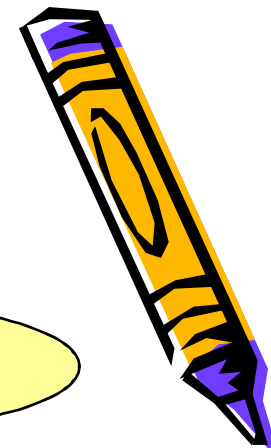

a)har ikki tildagi negizlar lug'atini tuzish;

b)oborot(o'ramlar),turg'un sintaktik
qurilmalar lug'atini tuzish;

d)Old ko'makchilar,so'ng komakchilarni
tarjima qilish jadvallarni tuzish;

e)Omonimlarni bir-biridan farqlash qoidalarini ishlab chiqish;

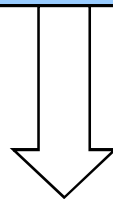
f) Har ikki tildagi affikslar jadvalini ishlab chiqish;

g) har ikki tildagi grammatik qoidalarni analiz va sintez qiluvchi qoidalar tizimini yaratish;

h) mavjud tahlil qilingan qoidalarni sintezlovchi qoidalar tizimini ishlab chiqish va boshqalar;

• bunday ma'lumotlar mashinaning xotirasiga kiritiladi.

Shundan keyin mashina
tarjima qilish
jarayoni boshlanadi.
Bu jarayon
quyidagilarni o'z ichiga oladi:

B) aniqlangan oborot
(o'ram)larning
bir-biriga
muvofig keltiruvchi
usullarni ishlab chiqish.

D) Aniqlangan
omonimlarni
bir-biridan
farqlash va tarjima
qilish usullarini
ishlab chiqish;

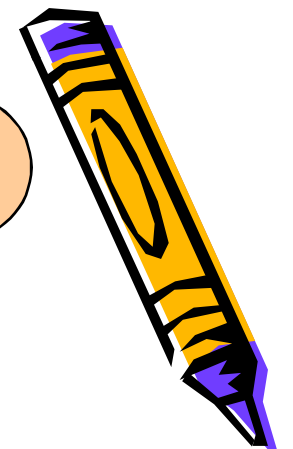
A) lug'atdan kerakli so'zni
qidiruvchi, uning turini
ko'rsatuvchi
belgisi bilan mashina
xotirasining ishlovchi
qismiga kiritiladi.

F) olingan natijalar asosida
sintezlash, ya'ni sintezlovchi
qoidalar yordamida ruscha
gap tuzish, inglizcha va
o'zbekcha gap
tuzish dasturlarini mashina
xotirasiga kiritish va h.k

E) analiz qilish, analiz qiluvchi
qoidalar yordamida ma'lum
izchillik asosida har bir so'z
turkumi doirasida tarjima
qilinuvchi so'zlar ro'yxatini
tuzish;

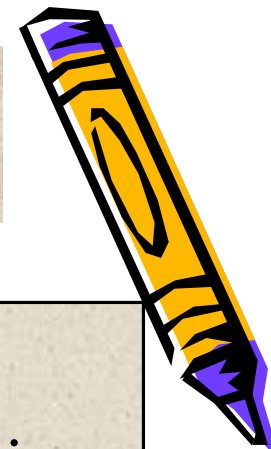

Tarjima qilish jarayoni amalga
oshirilganda
dastlabki ish lug'atdan
so'z qidirishdan boshlanadi,
ya'ni EHM tarjima
qilinadigan matndan so'zlarni
birin-ketin olib, ularning
har biriga mos keladigan negizlarni,
negizlar lug'atidan qidirib topadi.

Avtamatik tarjima bu:

Mashina tarjimasi bir tildagi matnni ikkinchi bir tilning EHM (kompyuter) vositasida tez vaqt ichida tarjima qilish tizimi. Mashina tarjimasi bo'yicha 1- xalqaro kanferensiya 1952-yilda Massachusets texnologiya inistitutida o'tkazilgan edi. 1954- yilda autamatik tarjima tajribadan o'tkaziladi. U GAT tizimi deb ataladi.

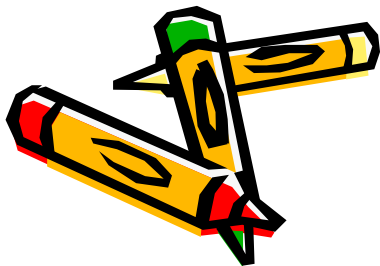
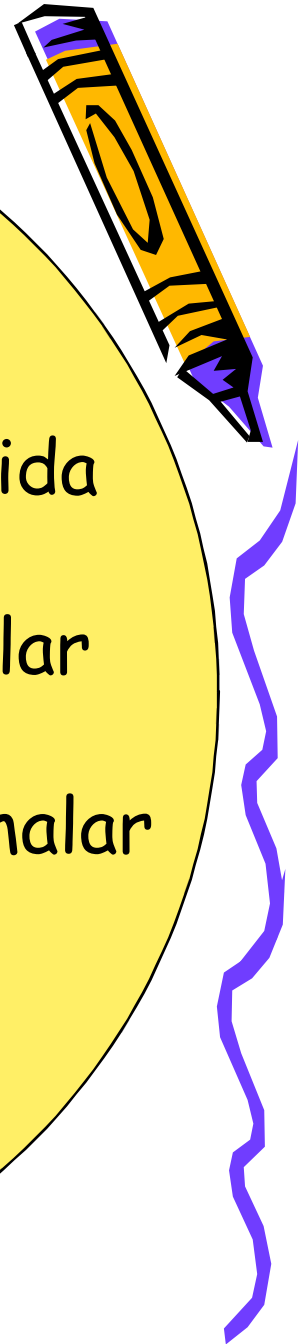
Foydalanilgan adabiyotlar

- Ibragimov.A «Chostatali lug'at va kompyuter texnologiyalarining ahamiyati».
- Ibragimov.A «Bobur asarlari leksikasining lingvo - statistik, sematik va genetik tadqiqot» .
- Rizayev.S «O'zbek tilining lingvo-statistik tadqiqoti» T-2008
- Sabirov.A «O'zbek tilining leksik sathinisistema sifatida tadqiq etish». T-2005.

Aksiomatik
nazariya bu-

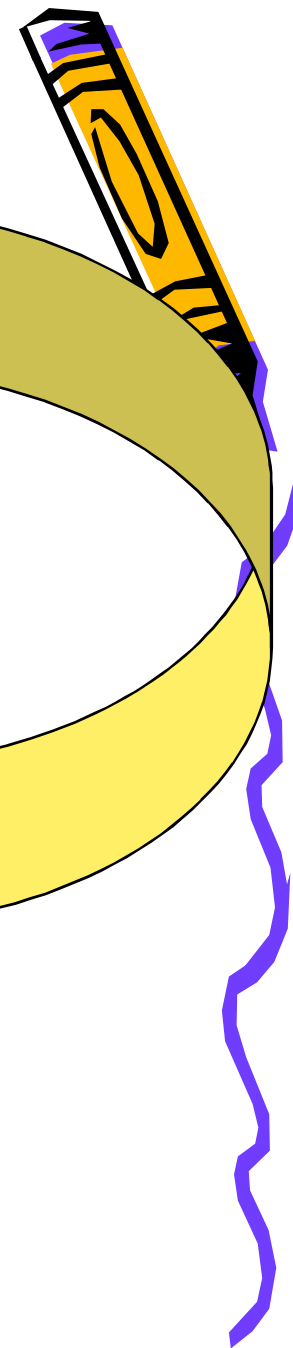
Aksiomatik sistemasi asosida
qurilgan aksiomatik
nazariya deb shu aksiomalar
sistemasiga tayanib
isbotlanuvchi barcha teoremlar
yig'indisi tushuniladi.

Aksiomalar 2 ga bo'linadi:

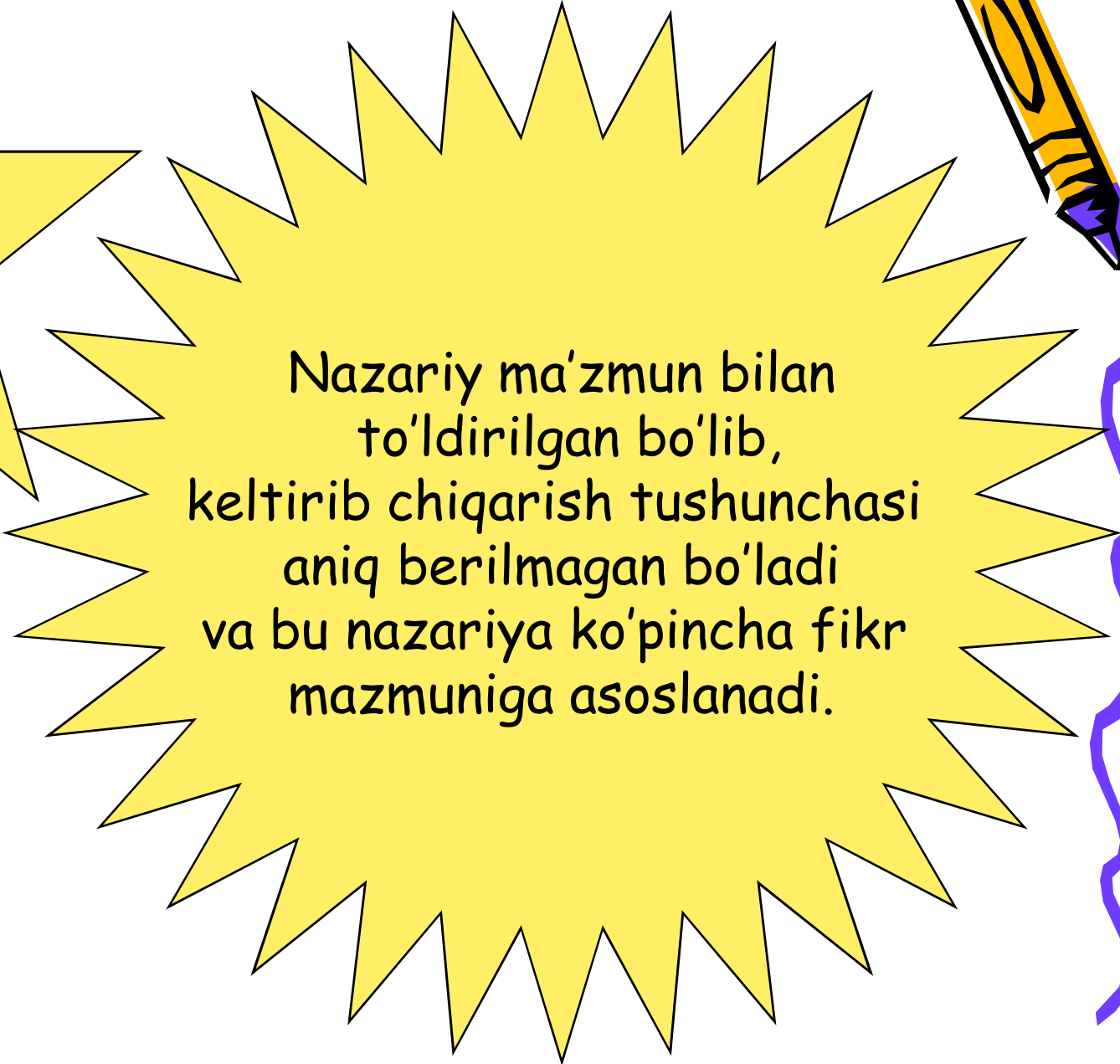
Formal
aksiomalar
nazariyasi.

Formal
bo'lmagan
Aksiomalar
Nazariyasi.

Formal
bo'lmagan
aksiomalar
nazariyasi:

Nazariy ma'zmun bilan
to'ldirilgan bo'lib,
keltirib chiqarish tushunchasi
aniq berilmagan bo'ladi
va bu nazariya ko'pincha fikr
mazmuniga asoslanadi.

Aksiomalar nazariyasi quyidagi shartlar bajargandagina formal aksiomalar nazariyasi bo'ladi:

- Nazariyaning tili kerak;
- Formulaning tushunchasi aniqlangan bo'lishi kerak;
- Aksiomalar deb atalgan fo'rmulalar to'plami bo'lishi kerak;
- Bu nazariyada keltirib chiqarish qoidasi aniqlangan va shartlangan bo'lishi kerak.

Elektron lug'atlar bu:

Leksikografiya sohasiga kompyuter texnologiyalarining tadbiq etilishi natijasida yaratilgan lug'atlar. Eng mashhur elektron lug'atlar-CONTEXT, ABBY LINGVO, MULTITRAN, POLYGLASSUM, MULTILEKS kabilar kiradi. Ular odatda lug'atlar asosida tuzilgan multimedia vositalari bilan boyitilgan dastur bo'lib hisoblanadi.

Elektron lug'atlarning tayyorlash quyidagicha amalga oshiriladi:

Lug'atlarning sozligi
shakillantiriladi.

Misollar
Korpusi
(elektron
kortatekalar)
Tuziladi.

Bevosita ma'lumotlar
bazosi lug'at matni
tahrir etiladi,
karrektirovka
qilinadi.

Lingvistik taminot
dasturiy ta'minot bilan
uyg'unlashtiriladi.

Lug'atlar
maqolalari
yoziladi.

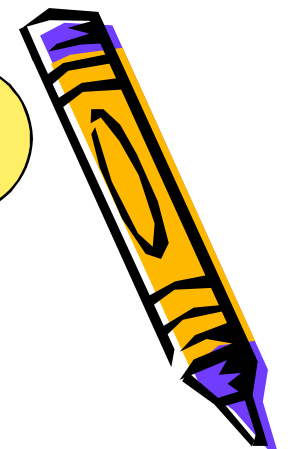
Elektron lug'at.

Lug'at maqolalari
ma'lumotlar
bazosiga ko'chiriladi.

Elektron
lug'atlar
an'anaviy
kitobiy
lug'atlarga
qaraganda
bir muncha
avzalliklarga
ega.

Elektron lug'atlar hajm jihatdan
ixchamligi, kompaktligi, boshqa
manbalarga ulanishi imkoniyati
mavjud matnlar kompaktligi,
ilustrativ misollar tuza olish
imkoniyati multimediali misollar
bilan boyitilganligi so'zlar
sinonimik varianti, gramatik
malumotlar bilan ta'milanganligi
va ular tezlik bilan foydalanuvchiga
Havola etishi kabi jihatlari
Elektron lug'atlardan optimalligini
Ta'minlaydi

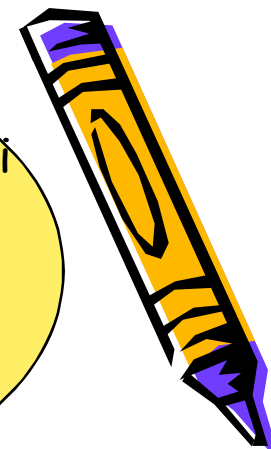
Tuzilayotgan
tezaurusni
mavzu ko'lamini
belgilab
olish.

Deskriptor orasidagi
paradigmatik
munosabatlarni
aniqlash va ularni
ochib berish

Ideagrafik lug'atlar
yaratish uchun

Tezaurus
luga'atini
to'la
shkillantirish

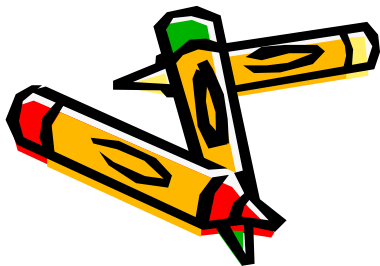
Lug'at uchun zarur
kalit so'zlarni aniqlash
va ularga ishlov berish

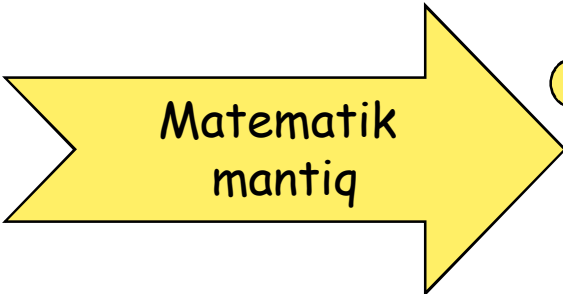

Mavzu: Funktsiyalar Mulohazalar
algebrasining qo'llanishi .Aksiomatik usul
haqida. Matematik statistikasi ma'lumolar
ba'zasini yaratish.

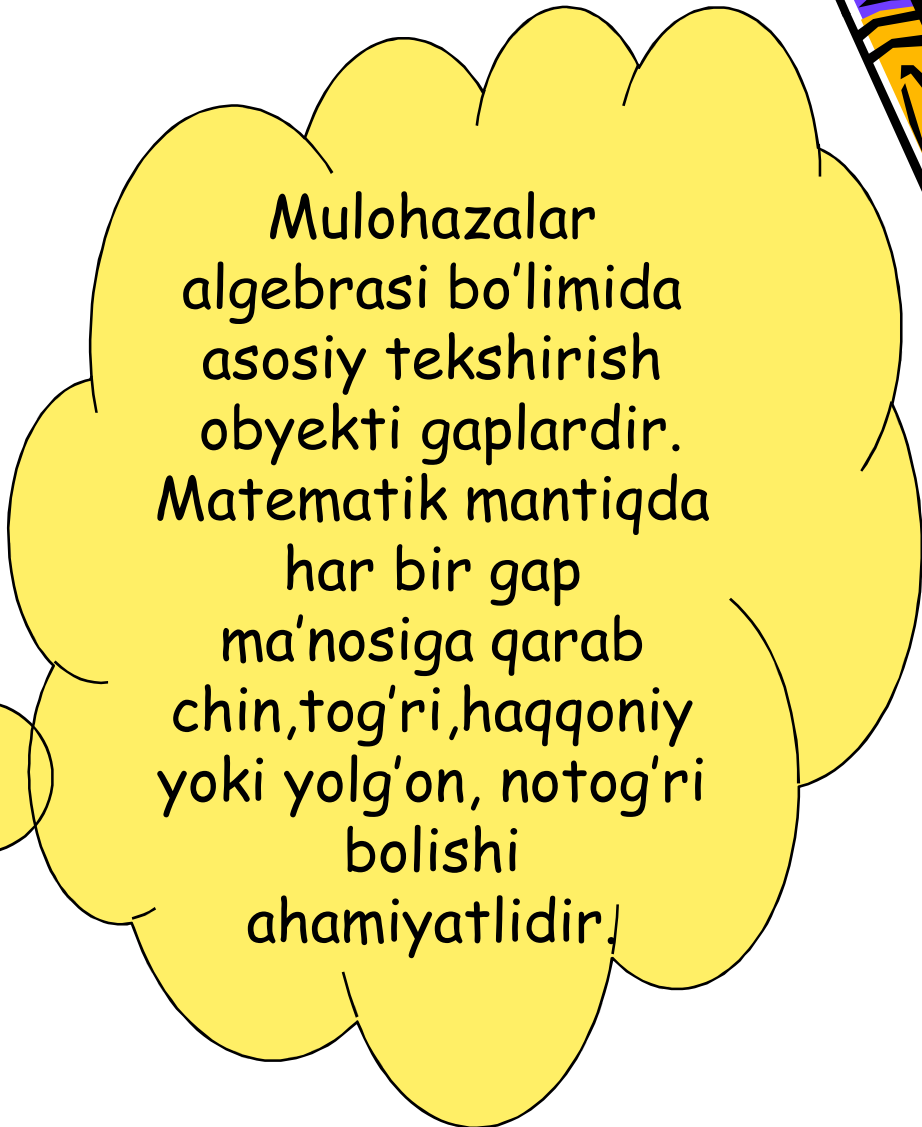
Reja:

- Matematik mulohazani qo'llanishi.
- Mantiqiy amallar haqida tushuncha.
- Aksiomatik usul nazariyasi.

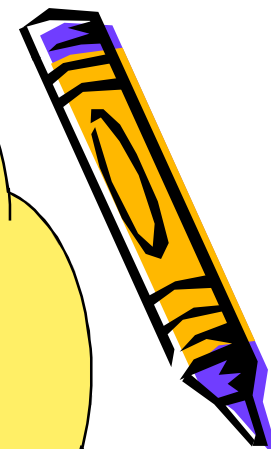

Matematik
mantiq

Mulohazalar
algebrasi bo'limida
asosiy tekshirish
obyekti gaplardir.
Matematik mantiqda
har bir gap
ma'nosiga qarab
chin, tog'ri, haqqoniy
yoki yolg'on, notog'ri
bolishi
ahamiyatlidir.

	Faqat chin yoki yolg'on qiymat qabul qila oladigan darak gapga mulohaza deyiladi,.

Mulohazalar algebrasida
konkret mulohazalargina
emas, balki har qanday
istalgan mulohazalar
ham o'chiriladi.
Bunday mulohazalar
o'zgaruvchan mulohazalar
deyiladi.

Mantiqiy amallar 5ta turga bolinadi:

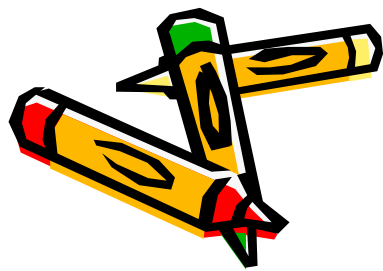
Inkor amali

Ekvivalentlik
amali

Implikatsiya
amali

Konyunksiya
amali

Dizyunksiya
amali

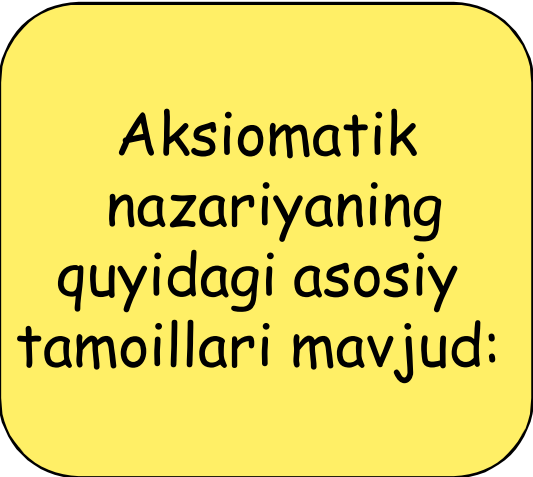

Mulohazalar hisobining har biri
keltiribchiqariluvchi formulasi,
agar mulohazalar algebrasining
formulasi sifatida qaralsa
mulohazalar algebrasining aynan
rost formulasi bo'ladi.

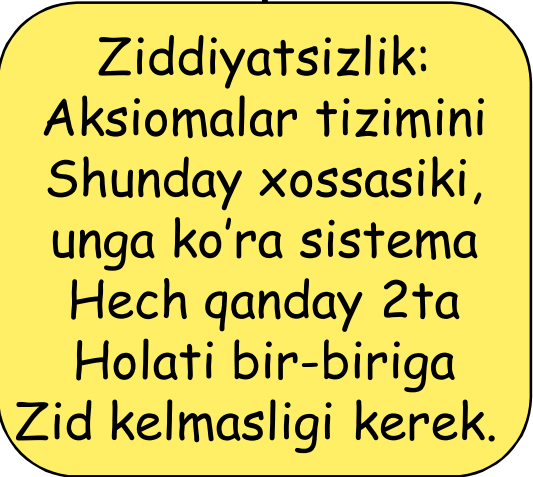

Aksiomatik nazariya- ilmiy nazariya
qurilishining turlaridan biri, bu nazariya
asosida shunday boshlang'ich postulat va
aksiomalar qo'yiladiki, goh barcha qoidalar
undan kelib chiqadi. Bu nazariya miloddan
Avvalgi VII-VI asrlarda shakillangan bo'lib,
Uning asoschisi matematik olim Pifagoridir.

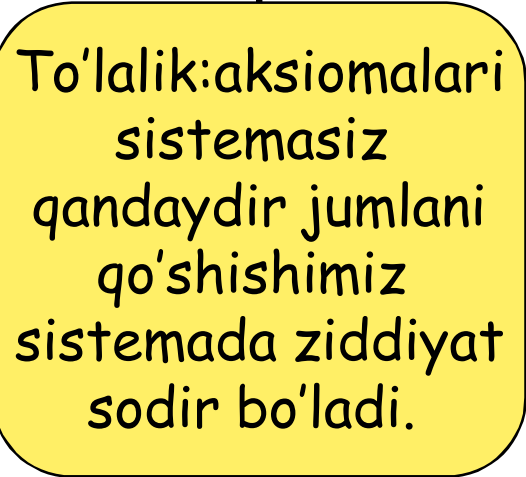

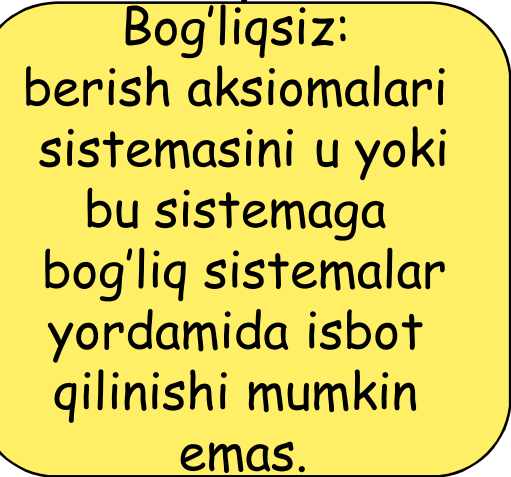
Aksiomatik
nazariyaning
quyidagi asosiy
tamoillari mavjud:

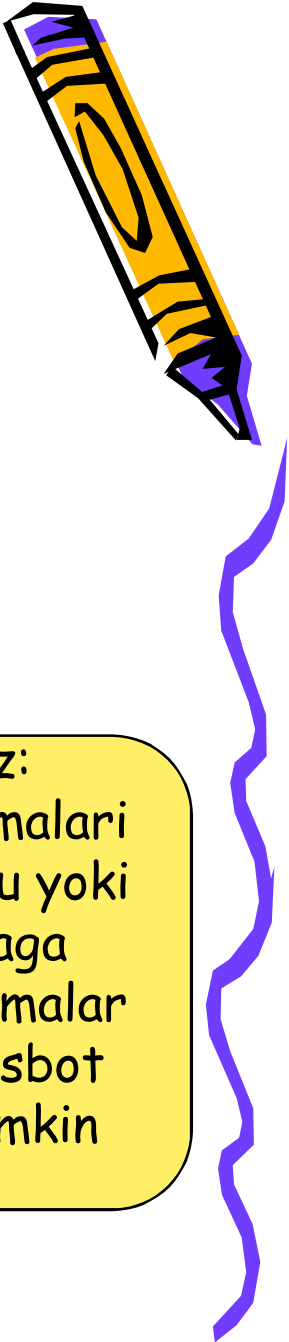
Ziddiyatsizlik:
Aksiomalar tizimini
Shunday xossasiki,
unga ko'ra sistema
Hech qanday 2ta
Holati bir-biriga
Zid kelmasligi kerek.

To'lalilik:aksiomalari
sistemasiz
qandaydir jumlani
qo'shishimiz
sistemada ziddiyat
sodir bo'ladi.

Bog'liqsiz:
berish aksiomalari
sistemasini u yoki
bu sistemaga
bog'liq sistemalar
yordamida isbot
qilinishi mumkin
emas.

Aksiometrik nazariya deb – shu aksiomal sistemasiga tayanib isbotlanuvchi barcha teoremlar yig'indisi tushuniladi.

Aksiomalar nazariyasini 2ga bo'ladi:

Formal
aksiomalar
nazariyasi

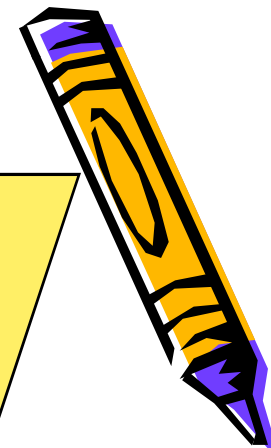
Formal
bo'lmagan
aksiomalar
nazariyasi

Formal bo'lmagan
aksionalar nazariyasi
nazariy mazmun bilan
to'ldirilgan bo'lib
keltirib chiqarish
tushunchasi aniq berilmagan
bo'ladi va bu nazariya
ko'pincha fikr mazmuniga
asoslanali.

Aksiomalari nazariyasi
quyidagi shartlar
bajarilganidagina
formal aksiomalar
nazariyasi bo'ladi

1. Nazariyaning tili kerak.
2. Formula tushunchasi aniqlangan bo'lishi kerak.
3. Aksiomalar deb ataladigan fo'rmulalar to'plami bo'lishi kerak.
4. Bu nazariyani keltirib chiqarish qoidasini aniqlangan va sharhlangan bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Ibragimov.A «Chostatali lug'at va kompyuter texnologiyalarining ahamiyati».
- Ibragimov.A «Bobur asarlari leksikasining lingvo - statistik, sematik va genetik tadqiqot» .
- Rizayev.S «O'zbek tilining lingvo-statistik tadqiqoti» T-2008
- Sabirov.A «O'zbek tilining leksik sathinisistema sifatida tadqiq etish». T-2005.

